

Nieuw licht op oude feesten

Tradities dienen aan maatschappelijke ontwikkelingen aangepast te worden, willen ze zinvol blijven. Een veranderende bevolkingssamenstelling waarbij een deel van de nieuwkomers de traditie als belediging of uitsluiting ervaart geeft spanningen. Zolang het overgrote deel van de Nederlandse bevolking christelijk was, was het geen probleem dat de belangrijke feestdagen een christelijk karakter hadden. Nu de meerderheid aangeeft niet meer kerkelijk te zijn en een niet onaanzienlijk deel moslim is, is het een poging waard feestdagen een betekenis te geven die voor vrijwel iedere Nederlander acceptabel is.

Rob Tijdeman

Inleiding

Het gaat goed met Nederland. Nederlanders genieten veel vrijheden en leven in een welvarend land waar goed onderwijs gegeven wordt en iedereen een basisinkomen geniet. In veel landen zijn de leefomstandigheden aanzienlijk slechter. Geen wonder dat veel buitenlanders naar Nederland komen om hier te werken of hun land te ontvluchten. Dat heeft ook voor Nederland voordelen: buitenlanders zijn bereid onaangenaam werk te doen voor lonen waarvoor je onvoldoende Nederlanders vindt; de beroepsbevolking maakt een steeds kleiner deel uit van de totale bevolking vanwege de vergrijzing en wordt zo aangevuld; voor bepaalde specialismen, zoals de ICT, zijn onvoldoende Nederlanders te vinden om in de behoefte van bedrijven te voorzien. Vaak groeien de kinderen van immigranten hier op en blijven de ouders daarom in Nederland wonen. Zo heeft nu een aanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking wortels in Spanje, Italië, Marokko, Turkije, Suriname, Nederlandse Antillen, Afghanistan of Syrië.

Parlementaire democratie betekent dat je rekening houdt met minderheden. Sommige minderheden storen zich aan onze tradities. Mensen met een donkere huidskleur hebben negatieve associaties bij Zwarte Piet. Moslims hebben hun eigen feestdagen en verlangen dan vrij te mogen zijn in plaats van op christelijke feestdagen. Sommige Nederlanders reageren hierop alsof de oorspronkelijk Nederlandse tradities altijd zo geweest zijn, maar deze zijn in de loop van de tijd telkens aangepast. Terwijl Zwarte Piet vroeger angst inboezemde om ondeugende kinderen op het rechte pad te houden, is het nu een kindervriend die Sint helpt. Christelijke feesten zijn oorspronkelijk 'heidens', hebben een oorsprong die direct met de natuur te maken heeft, en hebben eerst een joodse en later een christelijke invulling gekregen. Terwijl de feestdagen zelf voor verwijdering zorgen, zou de onderliggende laag wel eens gemeenschappelijk kunnen zijn of worden. Ik vind het belangrijk daarnaar terug te keren en daarbij ieder vrij te laten om zijn eigen verhalen aan de feestdag te koppelen. Ik zal hier een poging wagen voor drie belangrijke christelijke feestdagen.

1. Kerst, feest van hoop

Het kerstfeest heeft een oorsprong die direct te maken heeft met de zonnewende. We beleven de kortste dag van het jaar. Veel mensen hebben last van kou, nattigheid en somberheid en verlangen naar het voorjaar en de zomer. Dat is in onze tijd zo, dat was duizenden jaren geleden ook het geval. Het is opmerkelijk hoeveel volkeren

vierden dat de dagen weer gingen lengen in de hoop dat de zonnegod zou zorgen voor warmte, nieuwe vruchtbaarheid en vers voedsel. Zo baden de Egyptenaren tot hun zonnegod Ra en de Grieken tot Helios. De Romeinen vierden van 17 tot en met 24 Saturnalia om de vuurgod Saturnus te eren. De Germanen vierden 12 dagen lang het Joelfeest; in Scandinavië heet kerst nog Joel (winterzonneward). Ze brandden lichten om boze geesten te verdrijven en verzamelden groene takjes. In het jaar 274 gebood de Romeinse keizer Aurelianus dat op 25 december *Dies natalis solus victi* (jaardag van de onoverwinnelijke zon) gevierd zou worden.

Het kerstverhaal zoals wij dat kennen vindt zijn oorsprong in de Evangeliën uit het Nieuwe Testament die naar schatting 70 tot 100 jaar na het begin van onze jaartelling geschreven zijn. Marcus en Johannes vermelden niets over de geboorte van Jezus, Matteüs vertelt dat hij in Bethlehem werd geboren en dat er magiërs ('koningen') uit het Oosten naar Jeruzalem kwamen en daar vroegen waar de pasgeboren koning van de Joden was, waarop Herodes hen opdroeg het kind te vinden en dat hem te melden. Daarop gingen de magiërs naar Bethlehem, vonden dankzij een ster het kind, bewezen het eer en gaven geschenken. Nadat ze in een droom waren gewaarschuwd niet naar Herodes terug te keren, reisden ze af via een andere route. Het uitvoerigst is Lucas over de geboorte van Jezus. Hij schrijft dat vanwege een decreet van keizer Augustus Jozef en Maria van Nazareth naar Bethlehem moesten gaan om zich te laten inschrijven en dat Jezus daar werd geboren. Omdat er geen plaats was in een herberg, legde Maria hem in een voederbak. Hier staat ook het verhaal van de herders die in het veld de wacht hielden bij hun kudde. Een engel vertelde hen dat de Messias geboren was en dat ze hem in een kribbe in Bethlehem konden vinden. Daarop togen de herders naar Bethlehem en vertelden Maria en Jozef de boodschap van de engel. Nergens wordt een datum, een stal, een os of een ezel vermeld. Het is zelfs onwaarschijnlijk dat, als dit verhaal waar is, Jezus in de winter geboren is, want in die tijd weidden herders hun schapen niet meer in het veld.

In een geschrift uit het jaar 221 noemt Sextus Iulius Africanus de datum van 25 december als de geboortedag van Jezus. In de vierde eeuw maakt Keizer Constantijn I het christendom tot staatsgodsdienst en wordt deze datum als geboortedag van Jezus vastgesteld. In 529 maakt keizer Justinianus van de 25ste december een algemene feestdag. (De kerstman dateert van veel latere datum. Hij is de Amerikaanse versie van Sinterklaas (Santa Claus), die door emigranten met het kerstfeest werd gecombineerd. Sinterklaas verwijst naar Sint Nicolaas, bisschop van Myra, het huidige Demre in Turkije, die op 6 december stierf.) Het is duidelijk dat ons kerstverhaal geen historisch verhaal is, maar een mooie vertelling die in de loop van de tijd is ontwikkeld.

In essentie is het kerstverhaal het verhaal van een geboorte van een kind dat de verwachting inhield op een betere toekomst en daarmee de mensen nieuwe hoop gaf. Is niet de geboorte van elk kind een nieuw begin waaraan hoop en verwachtingen gekoppeld worden? Het is niet toevallig dat ook de viering van de jaarwisseling, die de Romeinen hadden aan het eind van februari, verplaatst werd naar kort na de zonneward. Ook dat is een symbool van een nieuw begin met daaraan gekoppeld wensen, hoop, verwachting, uitkijken naar verbetering.

Er is geen reden om het kerstverhaal te laten vallen omdat het historisch niet klopt. Zulke eeuwenoude verhalen bevatten eeuwige wijsheden die op deze wijze overgedragen worden. Er is ook geen reden om aan het verhaal vast te houden zoals het nu verteld wordt. De historie wijst uit dat het in de loop van de tijd ontwikkeld is zoals dat met veel mythen en legendes gebeurd is. Er is evenmin reden om dit als enig

kerstverhaal op te vatten, laat staan dat mensen die het verhaal niet letterlijk nemen als ongelovigen en vijanden worden weggezet. In boeken en op het internet kun je vele kerstverhalen vinden en lang niet alle hebben een christelijke achtergrond. Laten we eigentijdse verhalen toevoegen die we elkaar met kerst vertellen. Verhalen die de hoop versterken dat we erin zullen slagen om vrede op aarde te beleven, klimaatproblemen op te lossen, ziektes te genezen, armoede te overwinnen, de aarde en medemensen te respecteren. Verhalen die iedere groepering kan kiezen zonder de waarheid op te eisen en waarbij we ook naar verhalen van anderen luisteren. Zou dat geen mooie kerstwijding zijn?

Voorbeelden van verhalen over hoop uit verschillende culturen:

[nbv.nl](#) / De geboorte van Jezus, Luc.2:1-21

[Koran.nl](#) / Soera 12 – Yusuf

[Barach.nl](#) / Het verhaal van de vier kaarsen

Charles Dickens, A Christmas Carol ('Een kerstverhaal')

Diverse verhalen in: Kom vanavond met verhalen, Eigentijdse kerstvertellingen, diverse auteurs, Balans, 205 blz.

2. Pasen, feest van geloof

In vroegere tijden werd in veel landen een lentefeest gevierd. Daarop wijzen tradities zoals het Chinese nieuwjaar, paaseieren, paasvuren, de palmpasestok en de meiboom. In Nederland bloeien de bollen en de vruchtbomen. Dat laatste is een teken dat we later in het jaar vruchten mogen verwachten. In ons huidige paasfeest zijn sommige van de genoemde heidense tradities geïntegreerd. Er is dankbaarheid dat de winter voorbij is en het geloof dat de natuur weer nieuw leven en voedsel zal voortbrengen.

Ons paasfeest komt voort uit het joodse Pesach waarmee de uittocht uit Egypte wordt herdacht. Nadat de joden meer dan vier eeuwen als slaven in Egypte hadden gewerkt, konden ze dankzij de hulp van hun god vluchten. Ze verlangden naar het hen beloofde land, maar het zou nog veertig jaar duren voor ze dat in bezit konden nemen. Het geloof, met name dat van hun leiders Mozes en Aäron, maakte dat de belofte in vervulling kon gaan. Pesach duurt zeven of acht dagen. Het thema ervan is onderdrukking en bevrijding, reden voor dankbaarheid. Geloof komt tot uiting in het 'Volgend jaar in Jeruzalem' dat men op dit feest elkaar toewenst.

Jezus ging naar Jeruzalem om Pesach te vieren. Het laatste avondmaal wordt wel in verband gebracht met de sedermaaltijd die joden tijdens Pesach gebruiken. Historisch staat niet vast dat de gebeurtenissen zoals de Evangelisten die vanaf Palmpasen tot en met Pasen beschrijven ook op genoemde dagen plaatsgevonden hebben, maar de datering heeft ertoe bijgedragen om christenen voor de Paasweek een verhaal te geven dat helemaal in plaats komt van Pesach en waarin joden schuldig zijn aan de dood van Jezus. Volgens dit verhaal wordt Jezus tijdens Palmpasen glorieus in Jeruzalem begroet, in de dagen daarna door Judas verraden, moet hij op Goede Vrijdag de kruisweg afleggen en kiest het volk er daarna voor hem te laten opgehangen. Op Paaszondag blijkt zijn graf leeg te zijn en heeft de opstanding

plaatsgevonden. Ook als je niet gelooft dat de vanaf de opstanding beschreven gebeurtenissen letterlijk zo plaatsgevonden hebben, vindt er na zijn kruisiging iets heel bijzonders plaats. Er zijn mensen, in de eerste plaats zijn leerlingen, die zich realiseren dat ze de wijsheden en weldaden niet meer van Jezus kunnen verwachten en dat zij, als ze geloven dat hij de weg heeft aangewezen, dat voortaan zelf zullen moeten invullen. Zijn leerlingen worden apostelen genoemd, dat afgezanten, gezondenen, betekent. Hun dankbaarheid voor de lessen en het voorgaan van Jezus wordt omgezet in geloof in hun roeping. Volgens de overlevering zijn elf van de twaalf apostelen gedood om hun pogingen het christelijk geloof te verbreiden. Het paasverhaal is dus een geloofsverhaal.

Voor leden van het Apostolisch Genootschap staan op het paasfeest, waarop de apostel met alle geestelijk verzorgers samenkomt om de lijnen voor het komend jaar uit te zetten, dankbaarheid en geloof centraal. In dankbaarheid wordt gedacht aan hen die in het achterliggende jaar zijn overleden waarbij van enkelen de naam genoemd wordt. De toespraak van de apostel is erop gericht het geloof in het apostolische ideaal te versterken.

Er is veel in het leven om dankbaar voor te zijn, zoals er ook veel is waarvoor je niet dankbaar kunt zijn. Een ervaringsfeit is dat zaken die niet naar je zin zijn je meer bezighouden dan zaken die meezitten. Je bent geneigd de laatste categorie als vanzelfsprekend te zien, vaak zelfs als iets waar je recht op hebt. Daarom is het goed je te bepalen bij dat waarvoor je dankbaar kunt zijn. Dankbaar zijn en gelukkig zijn gaan vaak samen. Bovendien helpt dankbaarheid om je principes hoog te houden.

In alle wereldgodsdiensten is er een gulden regel, zoals 'Wat jij niet wil dat jou geschiedt, doe dat ook een ander niet', of positief gesteld 'Behandel een ander zoals je zelf behandeld zou willen worden.' Als de mensen dit zouden naleven, zou er geen oorlog zijn, want wie verlangt ernaar dat zijn huis gebombardeerd wordt, dat hij gevangengenomen en mishandeld wordt, dat hij doodgeschoten wordt? Elk mens verlangt ernaar gerespecteerd en geliefd te worden. Het geloof dat dit gerealiseerd kan worden, in elk geval in de omgeving waar je mee te maken hebt, heeft regelmatig versterking nodig en die vind je niet bij het journaal. Geloof, niet bedoeld als stelsel van eeuwenoude leerstellingen. Deze zijn vaak gebaseerd op opvattingen die achterhaald zijn en op omstandigheden die inmiddels veranderd zijn. Het gaat me om geloof in een ideaal dat dynamisch verandert overeenkomstig gewijzigde inzichten en maatschappelijke behoeften.

Pasen is een mooie gelegenheid om aandacht te besteden aan geloof in het realiseren van een ideaal, waarbij ieder zijn eigen invulling kan kiezen, gericht op dankbaarheid, vrede, respect, verbondenheid, solidariteit, compassie en duurzaamheid.

Voorbeelden van mensen uit diverse culturen die iets bijzonders presteerden door geloof in hun missie zijn:

Alexander Fleming, zie Wikipedia.

Mahatma Gandhi, zie Pramod Kapoor, Gandhi, Lannoo, 2017.

Nelson Mandela, zie Mandela, De lange weg naar de vrijheid, Atlas Contact, 2017.

Florence Nightingale, zie C. van de Woestijne, De vrouw met de lamp, De Drukkery Schrijverspodium, 2016.

Albert Schweitzer, zie Ben Daeter, Eerbied voor het leven, Tirion, 2002.

3. Pinksteren, feest van verbondenheid

Oorspronkelijk was Sjavoeot het feest waarop de eerste oogst aan God werd geofferd. Later werd het voor de joden de herdenking van het krijgen van de Thora, met name van de Tien Geboden op de Sinaïberg. Het wordt zeven weken na Pesach gevierd. Het is het einde van de omertelling, een periode van zeven weken waarin geen huwelijken gesloten worden, mannen zich niet mogen scheren en er niet naar instrumentele muziek geluisterd mag worden. Tijdens de Sjavoeot worden teksten uit de Talmoed voorgelezen en worden vegetarische artikelen en melkproducten gegeten, eraan herinnerend dat het een oogstfeest is. Opmerkelijk in verband met het christelijke Pinksterfeest is de uitspraak van de gezaghebbende rabbijn Jochanan ben Zakkai, die leefde van 30 tot 90, dat op de Sinaï de stem van God zich had verdeeld in zeventig talen om zich tot alle volkeren te kunnen richten.

Het christelijke Pinksteren heeft zijn oorsprong in Sjavoeot. Dit wordt vijftig dagen na Pasen gevierd. (Vijftig dagen is zeven weken plus een dag; tegenwoordig valt Pinksteren precies zeven weken na Pasen.) Het heeft echter een heel andere betekenis gekregen dan het joodse Sjavoeot, ook al zijn sommige elementen herkenbaar. Na de verrijzenis van Jezus met Pasen hadden zijn leerlingen nog veertig dagen lang de steun van zijn aanwezigheid op aarde, waarbij hij hen nogmaals uitlegde wat hij tijdens zijn leven had gedaan en gezegd. Op de veertigste dag voer hij ten hemel, op Hemelvaartsdag. Hij had wel beloofd dat hij de Heilige Geest zou sturen om zijn leerlingen geestelijk verder te leiden en de kracht te geven om van zijn boodschap te getuigen, overeenkomstig een voorzegging in het Bijbelboek Joël. Tien dagen later, op Pinksteren dus, kwam de Heilige Geest in Jeruzalem over de discipelen en andere pelgrims, die in een bovenzaal bijeen waren voor de viering van de Sjavoeot. In het Bijbelboek Handelingen wordt beschreven hoe een geluid als van een windvlaag uit de hemel kwam en er tongen als van vuur op ieder van de aanwezigen zetten en ieder vervuld van de Heilige Geest in vreemde talen ging spreken. Zij gingen naar buiten en verkondigden daarin in alle talen het evangelie. Vanwege het joodse feest was het druk op straat met allerlei vreemdelingen en de mensen kwamen op die vreemde geluiden af. Ze waren verbaasd in de eigen taal te worden aangesproken. Daarop hield apostel Petrus een lange toespraak over de opstanding van Jezus en de mogelijkheid vergeving van zonden te krijgen door zich te laten dopen. Drieduizend mensen zouden zich die dag nog hebben laten dopen en zo de eerste christengemeente gevormd hebben.

In deze tijd staat Pinksteren in het Apostolisch Genootschap in het teken van het belang van de gemeenschap. Gemeenschapszin is belangrijk. Dat geldt voor alle vormen waarin sprake is van gemeenschappelijkheid, landen, verenigingen, instellingen, genootschappen, enz. Essentieel daarbij is wel dat zulke groepen zich niet afsluiten en zich afzetten tegen anderen, maar als knopen in een netwerk fungeren waarbij niemand buitengesloten wordt.

In de genoemde tradities zijn allerlei elementen te herkennen: oogsten, onthouding, regelgeving, dankbaarheid, inspiratie, verkondiging, vergeving, gemeenschapsvorming. Centraal hierbij is de verbondenheid met de natuur, met God, en via Jezus en de Heilige Geest van mensen onderling. Wellicht had na hoop en geloof liefde voor de hand gelegen. Liefde is de mooiste vorm van verbondenheid, maar niet altijd mogelijk. Verbondenheid voelen is breder en kan voortvloeien uit liefde voor het leven en berusten op het besef dat alles met elkaar samenhangt. Het gaat om verbondenheid niet op basis van emotie en sentiment, maar op basis van compassie en solidariteit.

Voorbeelden van mensen en organisaties die buiten hun vertrouwde kring opereren:

Voedselbank, zie bijvoorbeeld ophetbankjemet.nl / Bepie: "Ik behandel iedere klant met evenveel respect".

Vluchtelingenwerk, zie bijvoorbeeld vluchtelingenwerk.nl / Persoonlijke verhalen van vrijwilligers.

Israël / Palestina, zie bijvoorbeeld volkskrant.nl / De een is Israëliër, de ander Palestijn, samen pleiten ze voor wederzijds begrip (3 januari 2020).

Verkeer, zie bijvoorbeeld ad.nl / Held Vincent (26) redt twee kinderen uit brandende auto (21 oktober 2016).

Eenzaamheid, zie bijvoorbeeld stichtingomalief.nl.

Uitleiding

De thema's die ik voor de feestdagen heb gekozen zijn discutabel, maar niet willekeurig. Als we geen hoop meer hebben, wordt de toekomst hopeloos. Zonder geloof in onze idealen wordt ons leven doelloos. De mens is een sociaal wezen, afhankelijk van natuur en medemens. In een uitzending van Vroege Vogels op 29 december 2019 noemde primatenkenner Jan van Hooff verbondenheid 'de essentie van leven'. De uiteindelijke keuze zou echter in samenspraak gekozen moeten worden zodat de keuzes breed gedragen worden.

Ik betreur het dat ik geen islamitische feestdagen kan integreren. Moslims volgen een maankalender waardoor hun jaar 11 of 12 dagen korter is dan een kalenderjaar. Hun feesten, het Offerfeest dat herinnert aan het offer van de zoon van Abraham en het Suikerfeest dat de vastenmaand Ramadan afsluit, en hun gedenkdagen zijn daardoor niet seizoengebonden. Niets hoeft moslims echter te verhinderen om op feestdagen hun verhalen over bijvoorbeeld hoop, geloof en verbondenheid te vertellen. Ik gebruik hier erkende christelijke feestdagen en thema's als voorbeeld.

De bovenstaande gegevens heb ik voornamelijk uit het internet geput, vaak Wikipedia, Het gaat bij verhalen niet om de feiten, maar om de wijze waarop mensen deze opschrijven en beleven.

Toen ik al met deze tekst bezig was, las ik in 'Kerstmis vraagt om verhalen' in De Volkskrant van 24 december 2019 dat de socioloog Kees Vuyk in zijn boek 'De feilbare mens' pleit voor een seculiere invulling van christelijke feesten. Ik stel hier voor dat ieder zijn eigen verhalen vertelt over gezamenlijk gekozen basale thema's. Het zal boeiend zijn naar elkaar te luisteren om zo wederzijds begrip en verbondenheid te versterken.

© Rob Tijdeman

Rob Tijdeman is emeritushoogleraar wiskunde aan de Universiteit Leiden. Hij is lid van het Apostolisch Genootschap waarin hij verschillende functies waaronder die van voorganger vervuld heeft. Verder is hij voorzitter van de Van Oosbreestichting en van haar commissie Zingeving.